

შარსმან ძველის წერილი იმპერატორ ადრიანუსადმი

(სადაც მოთხრობილია მეფე ფარსმანის მოგზაურობა და აღმოსავლეთის საოცრებათა ამბები)

წინამდებარე სტატიაში შევხვები დასავლეთევროპულ მეცნიერებაში იბერიის მეფე ფარსმანის წერილის სახელით ცნობილ ლიტერატურულ ძეგლს. ვიდრე საკუთრივ ფარსმანის ეპისტოლეზე ვისაუბრებდეთ, უმჯობესი იქნება ჯერ თავად წერილის ტექსტს გავეცნოთ. წერილის პირველადი ლათინური ვარიანტი, რომელიც შემონახული არ არის, თარიღდება დაახლოებით II-IV საუკუნეებით (ასევე დაკარგულია სავარაუდო ბერძნული ორიგინალი). წერილში მეფე ფარსმანი მოუთხრობს იმპერატორ ადრიანუს აღმოსავლეთში თავისი მოგზაურობისა და ამ მოგზაურობისას ნანახ საოცრებათა ამბებს. მართალია, ტექსტში ნათქვამი არ არის, რომელი ქვეყნის მეფეა ფარსმანი, მაგრამ, როგორც ქვემოთ ვნახავთ, ყოველგვარ ეჭვს გარეშე, აქ იბერიის მეფე ფარსმანი იგულისხმება და ეს ფაქტი დასავლეთევროპულ მეცნიერებაშიც, ასე ვთქვათ, უწყვედად აღიარებული ჭეშმარიტებაა¹.

“1. ეს არის აღმოსავლეთის მხარეთა აღწერა.

მეფე ფარსმანი თავის სალამს უძღვნის ღვთაებრივ ადრიანუსს. შენი წერილები, იმპერატორო, ჩემო ბატონო, ასაკრატეს და მონაკრატეს ხელით მივიღე, მაშინვე გავეცანი მათ (შევაფასე ისინი) და მოხარული ვარ გავიგო, რომ შენი დიდი და ბრწყინვალე იმპერია სრულყავი. ამ ხნის განმავლობაში შევიტყვე ხალხთა მხარეთა შესახებ, რომლებიც ჩვენს ქვეყნებს (ეკუთვნიან) და (მათ აღწერილობას) ვგზავნი თანდართულს ჩემი წერილებისათვის. ამ ამბავს ასევე დაგუმატებს, (რის გაგებაც შეუძელი) პირადად, ჩემი ნათესავებისა ან დაძმებისაგან.

2. ანტიოქიის საზღვრებიდან იწყება 190 სტადიონის სიგრძის მქონე (სახიფათო) მდინარე; ეს წმინდა ადგილია. ნიკერელთა ქვეყნიდან ოლისის კუნძულამდე და იქიდან მდინარე ევფრატის ნაპირამდე 95 სტადიონია. ამ კუნძულზე (ოლისზე) დიდი რაოდენობითაა ცხვრები.

3. აქედან ეგმონამდე 19 სტადიონია. ეს დასახლება (კოლონია) დიდი სავაჭრო ცენტრია, ის ვაჭართა სამშობლოა და იქ ჰყავთ (ცხოვრობენ) უზარმაზარი ცხვრები. აქედან ვაჭრობენ ხოლმე

ცალკეული საგნებით. შემდეგი ქალაქი (ან: მიდიელთა კუთვნილი, ან: სამხრეთით მდებარე) მეტად მდიდარია და ეწოდება არქიმედია. ის მდებარეობს ბაბილონიდან 300 სტადიონის დაშორებით და იქ არის დიდი (სიმდიდრის მქონე) დასახლებები. აქედან დიდ მდინარემდე, რომელსაც ჰქვია ანტელეტენსი, არის 300 სტადიონი. ბაბილონი მდიდარი ადგილი, 60 სტადიონითაა მესოპოტამიას დაშორებული. ამ გამორჩეული და მდიდარი ადგილიდან დამასკოს სიმაგრეებამდე 135 სტადიონია. მოგზაური ამ გზაზე მარცხენა მხარეს მოიტოვებს 12 სახელმწიფოს (ან ქალაქს). ესენია: ვალათო, მელენიმო, კლეოპატრა, თერმასია, მარმინო, მარაგლონი, ფლუვიუსი, კასია, პოსიდონია, ინდია, ანდა, ელუსხანა.

4. აქედან ფილონიის ციხე-სიმაგრემდე 300 სტადიონია დაშორება. ეს მხარე ჰორუსის მითის უშუალო სიახლოვეს მდებარეობს. აქ მრავლად ვხვდებით ქათმებს, რომლებიც ჩვენს (ქათმებს) ჰგვანან და იმავე ფერისანი არიან. მაგრამ თუ ვინმე რომელიმე მათგანის დაჭერას მოისურვებს, მის სხეულს (ქათმის დაჭერის მოსურნისას) ცეცხლი მოეკიდება. ეს ხდება იმიტომ, რომ ქათმები შხამიანები არიან.

5. ამ ადგილას იბადებიან მაიმუნის მსგავსი ველური ცხოველები (ვარიანტი: პატარა უმნიშვნელო ბესტიები). როდესაც ესმით ხმაური, ისინი გარბიან. მათ აქვთ რვა-რვა ფეხი და რვა-რვა თვალი (ვარიანტი: გორგონას თვალების მსგავსი ოთხი თვალი). მათ აქვთ ორი თავი (ვარიანტი: ორი რქა) და თუ ვინმე მათს შეპყრობას (ვარიანტი: მოკვლას) მოისურვებს, წინდაწინ კარგად უნდა შეიარაღდეს.

6. სელევკიიდან ბაბილონისაკენ ამგვარად მგზავრობისას მანძილი არის 60 სტადიონი. ეს სამეფო მოსდევს მიდიელთა მხარეებს (ვარიანტი: სილონიას). ეს სამეფო მდიდარია. ამ ადგილას ვხვდებით ქვეწარმავლებს (ვარიანტი: ისინი არიან უზარმაზარნი, საზარელნი და განსაკუთრებით მძვინვარენი), რომელთაც აქვთ ორ-ორი თავი და რომელთა თვალებიც დამით ნათურებით ვლავენ.

7. იმავე ადგილას იბადებიან მეტად დიდი აღ-

ნაგობის, რქიანი გარეული ვირები (ვარიანტი: გარეული ვირების რქები ხარისხს ჰგავს).

8. არაბეთის ახლოს მდებარე მხარე, უშუალოდ წითელ ზღვასთან, უნაყოფო და უკაცრიელია იქ მობინადრე ქვეწარმავლების გამო. მათ ეწოდებათ კაერასტეს და აქვთ ვერძის მსგავსი რქები, რომლებითაც ადამიანის სასიკვდილოდ დაჭრა შეუძლიათ (ვარიანტი: როგორც კი ადამიანს დაინახავენ, იმწამსვე კლავენ). პილპილი იქ უხვად იზრდება და მას იცავენ ქვეწარმავლები. პილპილის შესაგროვებლად ადამიანებმა თავდაპირველად ცეცხლი უნდა წაუკიდონ იმ მხარეს (ვარიანტი: როგორც კი პილპილი საკმარისად წამოიზრდება, ადამიანები ცეცხლს უკიდებენ აღნიშნულ მხარეს). (ცეცხლისაგან თავის დასაცავად) ქვეწარმავლები გარბიან მიწისქვეშ და პილპილი შავ ფერს იღებს. თავისთავად პილპილი თეთრია.

9. ბაბილონიდან სპარსეთის სახელმწიფომდე (ვარიანტი: სიდონის დასახლებამდე, ან: სიდონის დასახლების გავლით), იქ, სადაც პილპილი იზრდება, დაშორება 300 სტადიონია. ეს ადგილები უნაყოფია ქვეწარმავლების გამო.

10. სელევიკიდან მარჯვენა მხარეს, წითელი ზღვის მიმართულებით სიარულისას არის სხვა დასახლებები. ამ ადგილას ვხვდებით კინოკეფალებს, რომელთაც აქვთ ცხენის ფაფარი. მათ აქვთ მეტად მაგარი და დიდი, ტახის (ეშვების) მსგავსი კბილები. (კინოკეფალების) თავები ძაღლის თავის მსგავსია და ამოსუნთქვისას ცეცხლს აფრქვევენ. ეს სახელმწიფო (მხარე) მჭიდროდაა დაკავშირებული მეზობელ რეგიონებთან, მეზობელი მხარე მდიდარია, (ხოლო თვითონ ეს პროვინცია) საესეა ყოველგვარი კარგი საგნებით.

11. მარჯვენა მხარეს ეგვიპტისაკენ წასვლისას მოგზაური ხვდება კუნძულზე, სადაც ცხოვრობს მადალი ხალხი. წვერები მუხლებამდე ეზრდებათ. მათი სახელია ისტიოფაგები. ისინი ჭამენ უმ თევზს.

12. იმავე კუნძულზე მდებარეობს მდინარე გარგარუსი. ამ მდინარის გადაღმა ცხოვრობენ მირმიდონული ჭიანჭველები. ისინი ძაღლის ზომისანი არიან (ვარიანტი: კატისხელები). აქვთ ექვსი ფეხი ასთაკვის მსგავსად (ერთ ვარიანტში ძაღლის მსგავსი კბილებიც აქვთ). ისინი შავი არიან, აქვთ თეთრი კბილები და ოქროს მიწისქვეშეთიდან დღის სინათლეზე ამოაქვთ. თუ თვალი მოჰკრეს ადამიანს ან ცხოველს, ძვლებამდე გამოხრავენ. იმდენად სწრაფად დარბიან, კაცი იფიქრებს – დაფრინავენო. მზის ამოსვლიდან მეხუთე საათამდე მიწის ქვეშ არიან, ოქროს თხრიან და მიწისქვეშა მადაროებიდან მზის სინათლეზე ამოაქვთ. ადამიანები, რომელთაც მათთვის ოქროს წართმევა სურთ, ასეთ გზას მიმართავენ (ვარიანტი: ოქროს შემდეგი ჭკვიანური

ხერხით ართმევენ ჭიანჭველებს). მიყავთ როგორც მამალი, ასევე დედალი აქლემები თავიანთი კოზაკებით და კოზაკებს აბამენ მდინარის (აქეთა) მოშორებულ ნაპირზე. კაცები გადადიან მდინარეზე დიდ აქლემებთან ერთად და როდესაც მიადწევენ (შესაბამის) ადგილს, ოქროს ტვირთავენ დედალ აქლემებზე, ესენი კი მიიჩქარიან თავისი კოზაკებისაკენ. როდესაც ადამიანები დაინახავენ მათ დასადევნებლად გამზადებული ჭიანჭველების კოლონებს, ტოვებენ მამალ აქლემებს და გარბიან მდინარისაკენ. ჭიანჭველები ჭამენ მამალ აქლემებს. ეს ჭიანჭველებს აყოვნებს და საშუალებას აძლევს ადამიანებს დედალ აქლემებთან ერთად გადალახონ მდინარე. (ადამიანები და დედალი აქლემები) ისე სწრაფად გარბიან, თითქოს მიფრინავდნენ. შემდეგ ჭიანჭველები, მართალია, დევნას აგრძელებენ, მიდიან მდინარემდე, მაგრამ მისი გადალახვა არ შეუძლიათ. ამგვარად ხვდება ჩვენთან ოქროს იმ მხრიდან (ვარიანტი: ასე იტაცებენ მთელი იმ მხარის ოქროს).

13. ამ ორ გზას შორის არის დასახლება. ის მოქცეულია მდინარეებს შორის. როგორც ნილოსის, ასევე ბრიზონის სათავეები უცნობია. ბრიზონი ნილოსის შენაკადია. ბრიზონს სამხრეთის წყლებთან ერთად ნილოსისათვის წყალდიდობაც მოაქვს თან. ნილოსი ეგვიპტეზე მიედინება. ეგვიპტელები მას არხობოლეტას უწოდებენ, რაც დიდ წყალს ნიშნავს. ეს ბრიზონი სავარაუდოდ ნილოსის სათავეა. ბევრ სპილოს ვხვდებით ამ მხარეში.

14. აქ ცხოვრობენ გრძელფეხა ადამიანები, ისინი მეტად მალეები არიან, 12 ან 15 ფუტის სიმაღლისანი (ვარიანტი: აქვთ 12 ფუტის სიგრძის ფეხები და მათი დანარჩენი სხეულიც 12 ფუტია). მკლავები მხრებამდე თეთრი აქვთ (ვარიანტი: მთლიანად თეთრი ფერის არიან). მათი ბარძაყები შავი ფერისაა, ხოლო ფეხები – მოწითალო. აქვთ მრგვალი თავები, გრძელი ცხვირი და შავი მხრები. გარკვეულ პერიოდში გადაიქცევიან ხოლმე ფრინველებად. აგრეთვე მრავლდებიან როგორც ფრინველები თქვენთვის ნაცნობ მხარეებში. მათ თქვენ წეროებს უწოდებთ.

15. იმავე ადგილას ცხოვრობენ არსებები, რომელთაც სამი მხარე აქვთ. ისინი ცხენის ფერისანი (ვარიანტი: ცხენის მსგავსი) არიან. მათი ფეხები ღომისაა. (ამ ცხოველების) სიგრძე არის 30 ფუტი, ხოლო გარშემოწერილობა – 12 ფუტი. დიდი აგებულების არიან. პურის სანიავებლის მსგავსი პირი აქვთ. თუ ისინი ხვდავენ ადამიანს, ან თუ ვინმე მისდევს, ისინი გარბიან რაც ძალი და ღონე აქვთ. თუ ვინმეს მათზე ნადირობა სურს, საიდანმე სისხლი უნდა მოსწოვოს, რათა საკუთარი თავი დაიცვას ამ ცხოველებისაგან (ვარიანტი: ადამიანები იკვებებიან მათი სისხლით).

კიდევ სხვა ვარიანტი: თუ ვინმე ამ ცხოველების გამოდევნებას დააპირებს, ის მღვდარის სისხლს სწოვს, რადგან მისი დევნა არ შეიძლება და ამგვარად ყოველგვარი გარეული ცხოველისაგან უვნებელი რჩება). მათი სახელია პიპოპოტამები.

16. მდინარე ბრიზონის აღმოსავლეთით ცხოვრობენ მაღალი და დიდი აღნაგობის ადამიანები. ბარძაყები 12 ფუტის სიმაღლე აქვთ, ხოლო ფერდები და მკერდი ერთად – 6 ფუტის. შავი ფერის არიან და მათ უწოდებენ პოსტებს. ერთმანეთს იჭერენ და ჭამენ.

17. მდინარე ბრიზონში (ან: მდინარესთან ახლოს) ბუდობენ პატარა ბესტიები ვირის ყურებით, ცხერის მატყლით და ჩიტის ფეხებით. მათ ჰქვიათ ლერტიკები.

18. მდინარე ბრიზონში არის კიდევ სხვა კუნძული, სადაც უთავო ადამიანები იბადებიან. თვალები და პირი მათ მკერდზე აქვთ. არიან დიდები (მაღლები), ფართონი და ოქროსფერნი. (ამ არსებებს) ჰქვიათ ეპიფაგოები.

19. იმავე ადგილას ცხოვრობენ წარმოუდგენელი სიდიდის, 150 ფუტის სიგრძისა და მეტად მსხვილი გარშემოწერილობის გველეშაპები. არავის შეუძლია მდინარის ადგილად გადალახვა (იქ მყოფი) მრავალი გველეშაპის გამო. ისინი იბადებიან ბრიზონსა და ნილოსში.

20. არის კიდევ სხვა სამეფო ბაბილონიის ქვეყნებში. იქ არის ძალიან დიდი და მაღალი მთა. (ამ მთაზე) ცხოვრობს ადამიანთა მოდგმა, რომლებიც ტირანები არიან (ვარიანტი: მთაზე ცხოვრობს ლომების მთელი მოდგმა). მიდიასა და სომხეთს შორის (ვარიანტი: შუა სომხეთში) არის (ასევე) დიდი და მაღალი მთა. იქ ცხოვრობენ მდიდარი ადამიანები. როდესაც (აქედან) წითელი ზღვისაკენ მივლივართ, მარჯვენა მხარეს (პალესტინაში) მოვიტოვებთ ორ ქალაქს, ფენიქსს და ლობარას, სადაც ბევრი შეძლებული ადამიანი ცხოვრობს (ვარიანტი: ბევრი მათგანი წარმომადგენლობით ინდოეთიდან და არაბეთიდან არის), რომელთაგანაც სავაჭრო გზები მიდის ინდოეთისა და არაბეთისაკენ. წითელი ზღვა მათ ხელშია და იქ ვხვდებით მეტად ძვირფას მარგალიტებს.

21. ამ ადგილის გარშემო (შესაძლოა ინდოეთისა და არაბეთისაკენ) მკვიდრობენ საზარელი გარეგნობის ქალები. მათ აქვთ მკერდამდე ჩამოსული წვერები და ბრტყელი თავები. (ტანსაცმლად) ცხოველის ტყავს ხმარობენ, ჰყავთ ცხენები, არიან მონადირეები. ძაღლების ნაცვლად იშინაურებენ გარეულ ცხოველებს, ლეოპარდებს, რომლებსაც ნადირობისას იხმარენ (შემდეგ). ნადირობენ ყველანაირ გარეულ ცხოველებზე, რომელიც კი ამ მთებში ცხოვრობს.

22. იმავე ადგილას (ვარიანტი: იმავე მთის ტყეებში, წითელ ზღვასთან) ცხოვრობენ ქალები, რომელთაც აქვთ ტახის ეშვები, კოჭამდე ჩამოშვებუ-

ლი თმა და უკან კი ხარის მსგავსი კუდი. არიან 12 ფუტის სიმაღლისანი. მათი სხეულის დანარჩენი ნაწილი თმითაა დაფარული, სირაქლემასნაირად (ვარიანტი: მათ აქვთ მარმარილოსავით თეთრი მშვენიერი სხეულები, აქლემის ფეხები და ვირის მსგავსი კბილები). არიან მეტად მშვენიერი და აქვთ ცხენის ფლოქები. მიხლოდა რამდენიმე მათგანის დაჭერა, რათა (ახლოდან) გვენახა, ხოლო შემდეგ რომაულ სივრცეში შემოგვეყვანა ისინი ცოცხლად. ზოგიერთი მათგანი მოკლა სამმა ჩვენმა თანმხლებმა, რადგან (ამ ქალების) ცოცხლად შეპყრობა ვერ შეძლეს (ვარიანტი: მათ შეუძლოთ გაქცევა და დიდხანს იბრძოდნენ. ერთერთი ვერსია მორალური ხასიათის შენიშვნასაც დაურთავს მრავალი მათგანის მოკვლასთან დაკავშირებით: ეს მოხდა იმის გამო, რომ ისინი იყვნენ აღვირახსნილები, უსირცხვილოდ და უპატივცემულოდ ეპყრობოდნენ თავიანთ სხეულებს).

23. ამ ადგილის გვერდით (ვარიანტი: ოკეანესთან ახლოს. მეორე ვარიანტი: ამ ადგილს ესაზღვრება სპარსელთა მეფის საბრძანებელი) ცხოვრობს დატყვევებული მოდგმა (ვარიანტი: არის მართლაც გარშემორტყმული დასახლება), რომლის (წარმომადგენლებიც) მშვენიერი შესახედაობის არიან, უში ხორციითა და თავლით ირჩენენ თავს. იქ (მბრძანებლობს) მეტად სტუმართმოყვარე მეფე და მას ემორჩილება მრავალი ტირანი. სპარსელთა მეფე დარიოსი თავის ხალხთან ერთად (ერთხელ) იქ გაჩერდა და ცხოვრების ყველა კარგი მხარით დატკბა. იქ, მეორე ოკეანესთან ახლოს (კიდევ) მრავალი მეფეა. ეს მეფეები იმდენი არიან, რომ მათი სახელების ჩამოთვლა და რიცხვის დასახელებაც კი ძნელია. ეს ხალხი დიდხანს ცხოვრობს და იმდენად კეთილია, რომ თუ ვინმე სტუმრად მივა მათთან, უკან საჩუქრებით ისტუმრებენ. როდესაც ალექსანდრემ ინახულა ისინი, გაკვირვებული დარჩა (ამ ხალხის) ადამიანურობით და არ მოისურვა მათთვის რაიმე ზიანის მიყენება ან მათი წამება.

24. არის მდინარეები (ვარიანტი: ხეები, ქვეწარმავლები), რომლებშიც ძვირფასი ქვები წარმოიქმნება. არის ადამიანთა შავი რასა, მათ ეწოდებათ ეთიოპელები (ზოგ ვარიანტში ეს სიშავე შეცდომით ეთიოპელებიდან ძვირფას ქვებზეა გადატანილი), როგორც ეს ჰომეროსის ნაწერებშიცაა მოთხრობილი.

25. ამ ადგილს 323 სტადიონის მანძილზე მოსდევს სხვა სამეფო ოკეანის მარჯვენა მხარეს. იქ იმყოფებიან ჰომოდუბიები. ადამიანთა მსგავსად იხედებიან ჭიპზე, მაგრამ სხეულის დანარჩენი ნაწილი გარეული ვირების აქვთ (ვარიანტები: აქვთ ცხენის ქვედატანი, ფრინველის მსგავსი გრძელი ფეხები, არიან 12 ფუტის სიმაღლის). როდესაც ვინმეს ხელავენ, გარბიან იმ სიშორეზე, რამდენზეც შეუძლიათ.

26. ამ ოკეანის სანაპიროსთან ახლოს 380 სტადიონის დაშორებით (ბოლო აღწერილი ადგილიდან) ცხოვრობენ სორაკები (ან: პორაკები), რომლებიც თქვენთან ტრიტონების სახელით არიან ცნობილი. ისინი არიან წინასწარმეტყველები (ღვთაებრივი), თუ მოინდომებ რაიმე საგნის შესახებ ჰკითხო მათ, პასუხსაც მიიღებ.

27. არის ასევე სხვა ადგილი, დასახლებული ბარბაროსებით, რომელთაც 110 მეფე ჰყავთ. ეს არის მეტად ბოროტი მოდგმა. ამ ადგილას არის ორი ტბა. ერთი ეკუთვნის მზეს, მეორე – მთვარეს. მზის კუთვნილი (ტბა) ცხელია დღისით და ცივი ღამით. მთვარის კუთვნილი ცხელია ღამით და ცივი დღისით. მათი სიგრძეა 200 სტადიონი.

28. ამ ადგილას იზრდება ხეები, რომლებიც დაფნისა და ზეთისხილის ხეების მსგავსია. ამ ხეებისაგან მზადდება ბალზამი. აქედან 151 სტადიონის დაშორებაზე არის (კიდევ ერთი) ადგილი.

29. წითელ ზღვაში არის კუნძული, რომელზე მცხოვრები ადამიანთა მოდგმაც ჩვენთან დონესტრეს სახელითაა ცნობილი, ისინი წინასწარმეტყველთა მსგავსნი არიან. თავიდან ჰიპამდე ადამიანს ჰგვანან, (მათი) სხეულის დანარჩენი ნაწილი ადამიანებისაგან განსხვავდება. ყველა რასის ენაზე ლაპარაკობენ და თუ დაინახავენ ადამიანს უცხო ქვეყნიდან, მიმართავენ მას სახელით მისსავე ენაზე, ლაპარაკობენ მის ნათესავებსა თუ მეგობრებზე მაცდური სიტყვებით, ისე რომ ატყუებენ და იჭერენ მას. დატყვევების შემდეგ კლავენ (ამ ადამიანს) და ჭამენ. ამის მერე მათ მიერვე შეჭმული ადამიანის თავი მიაქვთ და დასტირიან მას (ვარიანტი: ღოცულობენ მასზე).

30. ამის იქით, აღმოსავლეთისაკენ, ცხოვრობენ 12 ფუტის სიმაღლისა და 10 ფუტის სიგანის ადამიანები. აქვთ დიდი თავები და პურის სანიავებლის მსგავსი ფართო ყურები. ღამდამობით ერთ ყურს ქვეშ იფენენ, მეორეს კი ზემოდან იხურავენ. იმალებიან ხოლმე თავიანთ ყურებში. არიან უბოროტონი და აქვთ რძის მსგავსი თეთრი სხეული. როდესაც ხედავენ ადამიანს, შლიან ყურებს და გარბიან, ისე რომ, შენ იფიქრებდი, ხომ არ მიფრინავენო.

31. არის კიდევ სხვა კუნძული, რომელზეც მცხოვრებ ადამიანთა თვალებიც ნათურებივით ანათებენ.

32. არის კუნძული, რომლის სიგრძე და სიგანე 200 (ვარიანტი: 360) სტადიონია. ამ კუნძულზე არის მზის კოლონია (ქალაქი, ან მზის სამშობლო), ჰელიოპოლისი. ის 300 სტადიონის სიგრძის სპილენძის და რკინის გალავნითაა გარშემორტყმული. ამ ადგილას არის დაფნისა და ზეთისხილის მსგავსი ხეები, რომლებიც გუნდრუკსა და ბალზამს იძლევიან. იქ აღმოსავლეთ მხარეს არის მზის ტაძარი, სადაც მშვიდი ქურუმი იცავს ზღვასთან მდებარე ქალაქს. ორი მსგავსი

ტაძარია ამ ადგილას. ერთი ოქროს ქვითაა ნაგები, ხოლო მეორე სპილენძისაა (ვარიანტი: ორივე ტაძარი არის ოქროსი, გადახურულია დარიჩინის ფერი რკინით და კვადრატის ფორმა აქვთ). ერთ-ერთი მათგანის სიგრძე 265 ფუტია, ხოლო (მისი) გალავანი ცხრა ფუტის სისქისაა. ამ ტაძარში არის მარგალიტებისა და (სხვა) ძვირფასი ქვებისაგან დამზადებული საკურთხეველი. ის 70 ფუტის სიგრძისაა. იმავე ადგილას მდებარეობს მზის საწოლი, დამზადებული სპილოს ძვლისა და უადრესად რაფინირებული ოქროსაგან, შემკული მეტად ძვირფასი ქვებით. მისი გარშემოწერილობა 16 ფუტია.

33. იმავე ადგილას (ვარიანტი: იმავე შენობაში) არის ოქროს ვენახი. ეს არის ოქროსაგან დამზადებული და ოქროთი დამაგრებული მტკვნები. გარშემო სამყოფელში (ყველაფერი) გამოკეთილია თვლებისა და კვადრატული (ან: ცილინდრული) ძვირფასი ქვებისაგან, საიდანაც უძვირფასესი მარგალიტის ყურძნის მტკვნები (ერთ ვარიანტში მათი ზომა 150 ფუტია) ეშევა. ეს შენობა ქურუმის სახლია, ოქროთი (ვარიანტი: ვერცხლით) ნაგები. ქურუმი იკვებება გუნდრუკით და სვამს ბალზამს. მას სძინავს ვენახში ამ მტკვნების ქვეშ. იქ არის ასევე 106 ფუტის სიგრძის სპილოს ძვლის საწოლი. (ამ ყველაფრის) ნახვის უფლება არც ერთ ვარემეს არა აქვს, ერთადერთი, თუ ის ჰელიოპოლისში (სამუდამოდ) დასარჩენად არ არის მოსული.

34. ამ ადგილას არის (ადამიანისათვის) მიუდგომელი აღმასის მთები, სადაც ბუდობს ფრინველი გრიფონი. მას აქვს ოთხი ფეხი, არწივის თავი, ხარის კუდი და დიდი ფრთები. იმავე მთებში ცხოვრობს ფრინველი ფენიქსი, რომელსაც აქვს ფარშავანგის გვირგვინის მსგავსი ბიმბილი. ეს ფრინველი მზის სიხარულთა შორისაა. ცხოვრობს აურაცხელ წელიწადს და მისი ღვთაებრივი ბუნების გამო იბადება ერთადერთი და ყოველთვის ერთადერთად რჩება. აქვს მარგალიტის ბუდე და მთელ დროს ატარებს დარიჩინში (ვარიანტი: აქვს დარიჩინის ბუდე). მაგრამ ჩვენ არ ვიცით რას ჭამს და როგორ ცხოვრობს. ათას წელს (ვარიანტი: 540 წელს) სიცოცხლის შემდეგ ბუდიანად იწვავს თავს და ხელახლა იბადება ფერფლიდან. ამგვარად ხდება, რომ ის მუდამ კვდება და მუდამ ცოცხლობს.

35. არის კიდევ სხვა მთები (ვარიანტი: სხვა მთა. ან: ამ მთის იქით მდებარე სხვა მთები), სადაც იყოფებიან შავი ადამიანები. არავის შეუძლია გასცდეს ამ ადგილს, რადგან მთები იწვიან. (მთები) გავარვარებულ ცეცხლს აფრქვევენ ხუთ საათამდე. მთებს ეწოდებათ ოლიმპო და სმარაგლონი. ამ მთების გარშემო მდუღარე ზღვა იწყება ქალაქ (კოლონია) ჰელიოპოლისიდან. ამ ზღვის გადაღახვა (არავის) არ შეუძლია, არც მისი ყურება ძალუძს ვინ-

მეს. იმავე ქალაქ პელიოპოლისში არიან ღვთისმოსავი ადამიანები, რომლებიც თავიანთ ღვთაებებს ემსახურებიან (ან: სხვადასხვა კულტების მიმდევრები არიან და სხვადასხვა ღვთაებებს სცემენ თაყვანს). მათთან ახლოს, ოკეანის სანაპიროს გაყოფებაზე (ვარიანტი: მეორე ოკეანესთან), ცხოვრობენ უღმერთო ეგვიპტელები. ამ ადგილსა და ქვეყნიერების დასასრულს შორის ვხვდებით ვაცისრქებიან და ჩლიქებიან ადამიანებს, რომელთაც ვგოტონები ეწოდებათ. ჩვენგან ვაგ ზავნილებმა მოგვიტანეს ამბავი, რომ ამ ადგილებს იქით, მიღმა არც რაიმე ძვირფასეულობაა, არც საერთოდ არაფერი, არის მხოლოდ სრული წყვდიადი.

36. მოგ ზაურთა მონათხრობებმა სურვილი აღმიძრა, მე თვითონ მენახა მსგავსი საგნები, (მოგ ზაურობიდან) დიდი ძვირფასი ქვებით დატვირთული დავბრუნდი უკან (ვარიანტი: ძვირფასი ქვები ჩამოგუტანე ჩემს ერთგულ, მზრუნველ და საყვარელ მშობლებს). მივადწიე წერტილს, რომლის იქით წასვლა არც ერთ ადამიანს არ ძალუძს. ყოველგვარი ჯურის ხალხი, შეძლებული თუ დატაკები, დიდ პატივისცემას იხენდნენ ჩემდამი (ან: თაყვანს მცემდნენ) და მეტისმეტად სურდათ, რომ ისინი დამეკავშირებინა რომთან (შეხებაში მომეყვანა რომთან). მარადიულად და დაუცხრომელო იმპერატორო, მსურს (ან: ვისურვებ), რომ ამ ყველაფერს გაეცნო, როგორც ჭეშმარიტებას, რათა შენ (კიდევ უფრო) უკეთესად იცხოვრო და ეს სიამოვნება მრავალი წლის განმავლობაში მოიგონო ხოლმე. ეს წერილი მე დაეწერე და მე გამოვგზავნე, იმის იმედით, რომ ეს შენ ვაგახარებს, ჩემო ბატონო.”

ფარსმანის წერილის თემას, ჩემს ხელთ არსებული ინფორმაციის თანახმად, შეეხენ შემდეგი ევროპელი მეცნიერები: ანრი ომონი², ედმონ ფარალი³, ალფონს ჰილკა⁴, მონტევიუ ჯემისი⁵, როი ვისბი⁶, ენ ელიზაბეთ ნოკი⁷, დევიდ როსი⁸.

ევროპულ მეცნიერებაში ფარსმანის წერილთან დაკავშირებით შემუშავდა ერთგვარად ზოგადი პოზიცია, რომელსაც აქ მხოლოდ გაერთიანებული დასკვნის სახით წარმოვადგენ (რადგან აღნიშული ეპისტოლარული ძეგლის მასალა სხვადასხვა ვარიანტს მოიცავს და ლამის ყველა ევროპაში აღმოსავლელი მეფის სახელი, მართალია მცირედით, მაგრამ მაინც განსხვავებული ფორმითაა მოცემული, ჩამოყალიბდა გამაერთიანებელი ტერმინი „ფარსმანის წერილი“ – “Der Brief von Parasmanes”, “The Letter of Parasmanes”. „ფარსმანეს“ არის იბერთა მეფე ფარსმანის სახელის ლათინიზებული ფორმა – რითიც, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ევროპულ მეცნიერებთან წერილის ავტორად იბერიის მეფე ფარსმანის საბოლოო აღიარება მოხდა):

ფარსმანის წერილთან დაკავშირებული მასალიდან სულ ვფლობთ 7 ვარიანტს. ეს ვარიანტები იყოფა ორ ჯგუფად, p და f ჯგუფებად. ჯგუფებად დანაწილება ხდება იმის მიხედვით, თუ რომელი ასოთი იწყება ცალკეულ ვერსიაში წერილის ავტორის სახელი, და, ასევე, მცირედენი შინაარსობრივი განსხვავებების საფუძველზე. აქვე მოვიტან ფარსმანის წერილის არსებული ვარიანტის ჩამონათვალს. p ჯგუფში შედის: 1. მეფე პრემონის წერილი (Epistola Premonis Regis ad Trajanum Imperatorem). 2. მეფე პარმოენის წერილი (Epistola Parmoenis Regis ad Trajanum Imperatorem). 3. მეფე პარიმენის ძველი ფრანგული წერილი (L'epist le roy Parimenis a l'empereur). 4. ლათინური მირაბილია, ანუ საოცრებანი (Mirabilia). 5. ძველი ინგლისური აღმოსავლეთის საოცრებანი (Wonders of the East). f ჯგუფს წარმოადგენენ: 1. ფერმესის წერილი (Fermes Letter). 2. ფერამენის წერილი (Feramen Rex ad Adrianum Imperatorem). როგორც ამ ჩამონათვლიდან კარგად ჩანს, ლამის ყველა სახელი მეტისმეტად ჰგავს ფარსმანს, ან იბერთა მეფის სახელის ევროპულ-ლათინურ ფორმას: Parasmanes (მაგალითად, Parmoenis, Parimenis, Feramen-ის შემთხვევაში მხოლოდ ს-ს ჩამატებაა საკმარისი).

ფარსმანის წერილის ყველა ეს ტექსტი ერთი ლათინური ორიგინალიდან უნდა მომდინარეობდეს. წერილი ინგლისურად და ფრანგულად ლათინური ვარიანტებიდან ითარგმნა. ფარსმანის წერილის ყველაზე ადრეული ხელნაწერი თარიღდება IX საუკუნის დასაწყისით. ფარსმანის წერილის ლათინური ორიგინალი უნდა შექმნილიყო II-IV საუკუნეებში. ლათინური ორიგინალი სავარაუდოდ ითარგმნა ბერძნული ტექსტიდან, რომელსაც ჩვენამდე არ მოუღწევია. ამ ვარაუდს ადასტურებს ფარსმანის წერილის ანალიზი. თავად წერილში მოცემული მითოსის ფორმაც უფრო ბერძნულია, ვიდრე ლათინური. ამასთან ვხვდებით მოტივებს ბერძნული მითოსიდან, რომლებიც ლათინურ წყაროებში ამ ფორმით დაფიქსირებული არ არის (მაგალითად, პელიოპოლისის აღწერა).

წერილის თავდაპირველი ადრესატი ორიგინალში მაინც ადრიანე უნდა ყოფილიყო. ტრადიციულად სავარაუდოდ მოგვიანოდ დაუკავშირეს ფარსმანის წერილს. აღმოსავლელი მეფე, რომელიც იმპერატორ ადრიანეს წერილს უგზავნის, არის იბერიის მეფე ფარსმანი, რადგან აღნიშნულ ეპოქაში ერთადერთი მსგავსი სახელის მქონე და რომთან მსგავს მიმართებაში მეოფი მძლავრი აღმოსავლელი მეფე, რომლის იმპერატორებთან კავშირის შესახებ ლათინური წყაროებიც მოგვითხრობენ, გახლავთ იბერიის მეფე ფარსმან II. მაგრამ ეს წერილი, სავარაუდოდ, თავად ფარსმანის შეთხზული არ უნდა იყოს. იმ დროის ან ცოტათი მოგვიანო ხანის მწერალი ავტორობას ფარსმანს მიაწერს, რადგან ძლიერი აღმოსავლე-

ლი მეფე ფარსმანი ერთგვარად შორეული და ეგზოტიკური ფიგურა იყო, კარგად ახსოვდათ ასევე მისი ვიზიტი რომში. იმ ფაქტზე, რომ წერილი უშუალოდ ფარსმანს არ ეკუთვნის, შემდეგი გარემოებაც უნდა მიაჩნებოდეს. წერილში მოთხრობილია არა იბერიის, თუ მის ჩრდილოეთით, ან უშუალოდ აღმოსავლეთით მდებარე მხარეების შესახებ, არამედ ყურადღების ცენტრშია ინდოეთისა და არაბეთისაკენ მდებარე ზღაპრული რეგიონები.

ფარსმანის წერილი ერთმანეთთან ათავსებს იტინერარის (სამოგზაურო აღწერა, რომელიც იძლევა გავლილი გზის სურათს ერთი კონკრეტული პუნქტიდან მეორემდე) და ფანტასტიკურ ამბავთა მოთხრობის ელემენტებს. ფარსმანის წერილში წარმოდგენილი მონსტრუალური რასების ქრისტიანული სიმბოლიზმის ჭრილში მოცემული ინტერპრეტაციის თეორია, რომ თითქოს ამ საოცარ არსებებს ქრისტიანული სიმბოლური მნიშვნელობაც შეიძლება ჰქონდეთ წერილში, ევროპელ მკვლევართა უმრავლესობის აზრით, არ უნდა იყოს მართებული, რადგან ფარსმანის მთელ რიგ მონსტრუალურ არსებებს (მაგალითად, წვეროსან ბრტყელთავა ქალებს და ასე შემდეგ) ქრისტიანულ სიმბოლიკასთან დაკავშირებულ ვერც ერთ ძეგლში ვერ შევხვდებით. შუა საუკუნეების ევროპაში ფარსმანის წერილის ამგვარი პოპულარობის მიზეზი გახლდათ მასში მოცემული უხვი მასალა საოცარ, მონსტრუალურ არსებებზე (რომელთა რეალობაშიც შუა საუკუნეების ადამიანი ურყევად იყო დარწმუნებული და მათი წარმოშობის საკითხის კვლევას დიდი თეოლოგებიც კი არ თაკილობდნენ) და ზღაპრულ რეგიონებზე.

ფარსმანის წერილში მოხსენებულ ბესტიათა დიდი ნაწილი კარგადაა ცნობილი უკვე ანტიკურობის ბერძენი ავტორებისაგან და, როგორც ჩანს, წერილი უმეტესწილად სწორედ მათ ემყარება. თუმცა ფარსმანის წერილში არის რამდენიმე პასაჟი (რამდენიმე მონსტრუალური არსება, მდინარე ბრიზონი ეგვიპტეში), რომლებიც არც ერთ უფრო ადრინდელ წყაროში არ ჩანს. ამასთან, წერილში ვხვდებით წინარებერძნული მიოთოსის პლასტებსაც (მაგალითად, ტრიტონები).

ფარსმანის წერილმა საკმაოდ დიდი გავლენა მოახდინა შუა საუკუნეების ევროპულ ძეგლებზე. ეს წერილი ერთ-ერთი მთავარი წყაროა შუა საუკუნეების ლათინურ ბესტიათა აღწერილობის წიგნისათვის Liber Monstrorum (ყველაზე ძველი ხელნაწერი თარიღდება 830 წლით, მაგრამ გაცილებით ადრინდელი ნაწარმოები უნდა იყოს), აგრეთვე XIII საუკუნის დასაწყისის გერმანელი ავტორის გერვაზიუს ტილბერიელის ნაშრომისათვის Otia Imperialia. ფარსმანის წერილში აღექსანდრე მაკედონელის მოხსენიება, ასევე “აღექსანდრეს რომანთან” დაკავშირებული რამდენიმე

ელემენტის წერილში გამოჩენა, ალბათ, გვიანდელი ინტერპოლაციაა, თუმცა “აღექსანდრეს რომანის” შესაძლო გავლენა წერილის შექმნის საწყის ეტაპზე გამოსარიცხი არ არის. მაგრამ შემდეგ ფარსმანის წერილი თავად ხდება შუა საუკუნეების ლათინური და ფრანგული “აღექსანდრეს რომანის” ერთ-ერთი საფუძველი. აღმოსავლეთის ამბავთა აღწერისას ფარსმანის წერილს ხშირად ემყარებოდა აკრის ეპისკოპოსი ჟაკ დე ვიტრიც (XIII საუკუნის დასაწყისი).

ევროპელ მეცნიერთა მოსაზრებების ზოგადად გაცნობის შემდეგ აქვე ძალიან მოკლედ ჩამოვაყალიბებ ჩემს შეხედულებას აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით. ოღონდ მკითხველისათვის დასკვნების გაცნობამდე სასურველია, თვალწინ ჰქონდეს ასევე მოკლე ისტორიული სურათი, რადგან იგივე დასავლეთევროპელ მეცნიერთა ნაშრომებში იბერიის ისტორიიდან უადრესად ცოტა მასალაა გათვალისწინებული. ახ.წ. I საუკუნის შუა ხანებში ფარსმან I-ის მეფობისას იბერიელები გარკვეულ ხანს სომხეთს იპყრობენ. იბერების მხრიდან სომხეთის შემოერთების ცდები შემდეგაც არ წყდება. სომხეთის ფლობა ერთგვარად რომის ხელდასხმით ხდება, მაგრამ იბერიელთა მეფეები იმავდროულად რომის საწინააღმდეგო აქციებსაც ხშირად მიმართავდნენ, რაც, მაგალითად, იმითაც გამოიხატება, რომ როგორც ფარსმან I-ის, ასევე ფარსმან II-ის დროს ჩრდილო კავკასიიდან გადმოყავთ ალანები და არბევინებენ რომის კუთვნილ ტერიტორიებს წინა აზიაში. ამის მაგალითია ფარსმან II-ის მიერ სავარაუდოდ 134 წელს, ადრიანეს მმართველობის ხანაში, მოწყობილი ფართომასშტაბიანი აქცია. ფარსმანმა გახსნა კავკასიის კარები და ალანები შეუსია რომისა და პართიის სამფლობელოებს. ამასთან დაკავშირებით, პართიის მეფე ვოლოგეს II-მ ადრიანესთან გაგზავნა ელჩები, რომელთა პირითაც რომის იმპერატორთან ფარსმანის მოქმედებათა გამო ჩიოდა (არსებობს მეორე ვარაუდიც, რომ ვოლოგესის ეს ელჩობა უკვე ანტონინე პიუსის ხანაში გაიგზავნა რომში)⁹. კაპადოკიაში მყოფი ადრიანე ფარსმანს თავისთან მიიწვევს, მაგრამ ფარსმანი უარს შეუთვლის მისვლაზე. ფარსმანის უარის მერე ადრიანეს დესპანი უნდა გაეგზავნა იბერთა მეფესთან და ეს ელჩი სავარაუდოდ იყო ფლავიუს არიანე. ადრიანე ყველაზე მეტ საჩუქრებს უგზავნიდა იბერთა მეფე ფარსმანს. ერთხელ ფარსმანმა ადრიანესაგან, სხვა ძვირფასი საჩუქრების გარდა, სპილო და ორმოცდაათკაციანი კოჰორტა მიიღო. დაფიქსირებულია ასევე ფარსმანის მიერ ადრიანესათვის გაგზავნილი საპასუხო საჩუქრები, მათ შორის სამასი მოოქროვილი წამოსასხამი. ეს საჩუქრები, როგორც ჩანს, რომისა და იბერიის ურთიერთობების გამწვავებულ პერიოდს და-

ემთხვა, ამიტომ ადრიანემ ფარსმანის მიერ გამოგზავნილი წამოსასხამებით მოსილი სამასი დამნაშავე გლადიატორი აბრძოლა არენაზე¹⁰. უკვე ანტონინე პიუსის დროს ფარსმანი სტუმრად ჩავიდა რომში მეუღლესთან, ვაჟთან და მრავალრიცხოვან ამაღასთან ერთად. მას დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია იქ. იმპერატორი დაესწრო ფარსმანის მიერ კაპიტოლიუმზე მსხვერპლის შეწირვის ცერემონიას, ასევე ფარსმანისა და მის თანმხლებ იბერიელ დიდებულთა მიერ გამართულ სამხედრო ვარჯიშს და ცხენოსანი ფარსმანის ქანდაკება აღამართინა ბელონას ტაძარში. ამავე ხანის რომის საქალაქო ქრონიკა იბერთა მეფის ფარსმანის რომში ჩამოსვლას უმნიშვნელოვანეს მოვლენათა შორის მოიხსენიებს¹¹ (სტუმარი მეფის მიერ კაპიტოლიუმზე მსხვერპლის შეწირვას რომის იმპერატორები სხვა შემთხვევაშიც დასწრებიან, მაგრამ ქანდაკების აღმართვა რომის ტაძარში უნიკალური მოვლენაა).

რეალური ისტორიული სურათის გარდა მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ რომაელებისათვის იბერია მაინც ერთგვარ შორეულ და ზღაპრულ ქვეყანად რჩება. საერთოდ რომაელებისათვის, ისევე როგორც შუა საუკუნეების ევროპელებისათვის, სომხეთს იქით საქართველო იქნებოდა ეს თუ აღმოსავლეთის სხვა მხარე, ფაქტობრივად იწყებოდა Terra Incognita. აქ ვითარებას კარდინალურად არ ცვლის არც პომპეუსის დაშქრობა საქართველოში, არც ფლავიუს არიანეს შავი ზღვისპირეთის აღწერილობა. განსაკუთრებით იბერია რჩება რომაელებისათვის სამყაროს კიდედ, რადგან რომაელთა წარმოდგენის მიხედვით, დღევანდელი კავკასია სამყაროს დასასრული თუ არაა, ქვეყნიერების ბოლოს უშუალოდ ემეზობლება (რადგან კავკასიონის ჩრდილოეთით მდებარე ტერიტორია რომაელებთანაც მეტად მცირე სივრცეზე დაიყვანება. კასპიის ზღვა გახლავთ ჩრდილოეთ ოკეანის ყურე და არა ტბა. კასპიის ზღვა მთლიანად დღევანდელ კავკასიასთან ერთად რომაელთა გეოგრაფიულ ველტიბლდში ინდოეთის უშუალო სიახლოვესაა). იბერიის შესახებ ყველა ცნობა, დიონ კასიუსთან იქნება ეს, ელიუს სპარტიანესთან თუ პლინიუს უფროსთან, ისეთ შთაბეჭდილებას სტოვებს, რომ ეს სამეფო რომაელთათვის, წმინდა გეოგრაფიული თვალსაზრისით, ასე ვთქვათ, ბოლომდე ათვისებული მაინც არ არის.

აღნიშნული ფაქტის თვალსაჩინო ნიმუშია ე.წ. პოტინგერის ტაბულა, ანუ კასტორიუსის რუკა. ეს გახლავთ ერთადერთი გადარჩენილი რომაული რუკა, რომელიც სავარაუდოდ ახ.წ. IV საუკუნით თარიღდება და რომელიც XII საუკუნის ერთმა ასლმა შემოგვინახა. პოტინგერის ტაბულა არის რომის იმპერიის გზების რუკა, მაგრამ

ფაქტობრივად გვიხატავს მთელი მაშინდელი ცნობილი ქვეყნიერების სურათს¹². პოტინგერის ტაბულაზე იბერიის დიდი წარწერა მოთავსებულია ტავროსის მთების სამხრეთით, ბაბილონიის უშუალო სიახლოვეს. იბერიიდან ინდოეთამდეც აღარ არის შორს. იბერია უშუალოდ ემეზობლება მდინარე ტიგროსს, მდინარე ტიგროსი კი პირდაპირ გადადის მდინარე განგში (მართალია ტიგროსისა და განგის შეერთებას XII საუკუნის კოპისტს მიაწერენ, მაგრამ ერთი, რომ ეს შეცდომა, ანუ ინდოეთის მეტისმეტი დაახლოება წინა აზიასთან, მეტად სიმპტომატურია ანტიკური ხანის გეოგრაფიისთვისაც, და, მეორეც, რომ, ეტყობა, ეს მდინარეები იმდენად ახლოს იყო ერთმანეთთან გამოსახული, რომ კოპისტს მათი შეერთება დიდ მკრეხელობად აღარ მოეჩვენა).

პოტინგერის ტაბულაზე იბერიის ტავროსის მთების (ამასთან, ტავროსის მთები კვეთს მთელ აზიას აღმოსავლეთის ოკეანემდე) სამხრეთით მოთავსებას და იმავე დროს, იბერიის ინდოეთთანაც საეჭვო სიახლოვეში მოსვლას, ჩემი აზრით, ორი ახსნა შეიძლება ჰქონდეს. პირველი გახლავთ ფარსმან I-ისა და ფარსმან II-ის დროს ქართლის სამეფოს ექსპანსია. რაკი გარკვეულ ხანს სომხეთი ფაქტობრივად ქართლის მეფეთა გამგებლობაში გადმოვიდა, ამიტომ იბერიის საზღვრები მესოპოტამიიდან მართლაც აღარ იყო შორს. მართალია, ეს არ არის ის რეალობა, რომელიც პოტინგერის ტაბულის შექმნის ხანაში არსებობდა, მაგრამ სავარაუდებელია, რომ პოტინგერის ტაბულა ემყარება ძველ რომაულ რუკებს. მეორე ახსნა კი რომაელთა გეოგრაფიულ წარმოდგენებშია აღბათ საძიებელი (იბერიის ტავროსის მთების სამხრეთით, ბაბილონიის უშუალო სიახლოვის მოთავსებით, შუა საუკუნეების დასავლეთევროპული რუკებიც აგრძელებენ პოტინგერის ტაბულის ტრადიციას. იბერია ტავროსის მთების სამხრეთითაა გამოსახული, მაგალითად, X საუკუნის ანგლო-საქსონურ რუკაზე, ე.წ. კოტონიანაზე და XIII საუკუნის ჰერეფორდის მსოფლიოს რუკაზეც).

რომაელებთან იბერიის სამეფოსა და უშუალოდ ფარსმან მეფის ერთგვარ შორეულობას და ზღაპრულობას კარგად ადასტურებს ფლავიუს არიანეს ცნობა. არიანე უფრო ხშირად იძლევა რეალობასთან ახლოს მდგომ სურათს, მასთან ნაკლები დოზებითაა ზღაპრული გეოგრაფიული წარმოდგენები, რასაც ადასტურებს შავი ზღვის აღწერილობაც. პერიპლუსში არიანე გაკვირვებით ფარსმანსაც ახსენებს, როგორც რეალურ ისტორიულ პიროვნებას, მაგრამ “აღექსანდრეს ანაბასისში” არიანეს კისერზე რამდენიმე მძიმე გეოგრაფიული “ცოდვა” მაინც არის. მათ შორისაა შემდეგი ცნობა: შუა აზიაში, ბაქტრიაში მყოფ ალექსანდრე მაკედონელთან, რომელიც ინდოეთთან ბრძოლისათვის ემზადება, მოდის ხვარაზმელთა მეფე

ფარსმანი (Parasmanes) 1500 მხედრით, ეუბნება მაკედონელს, რომ კოლხებისა და ამორძალების უშუალო სიხლოვეს ცხოვრობს, სადაც შავი ზღვის მიდამოებში და ამ ხალხებზე აღექსანდრეს ლაშქრობის შემთხვევაში თავის დახმარებას სთავაზობს¹³. აქ კარგად ჩანს, თუ როგორ აახლოებს და ურევს ერთმანეთთან ანტიკური გეოგრაფია მისთვის ნაკლებად ცნობილ მხარეებს (სხვათა შორის, არიანეს ამ ცნობამ ადრეული ახალი დროის დასავლეთეუროპელ კარტოგრაფებთანაც დიდი არეულობა გამოიწვია. მაგალითად, აბრაჰამ ორტელიუსი იძლევა მაკედონელის ლაშქრობათა რუკას, სადაც ანტიკურობის ხვარაზმელები უკვე დღევანდელ კავკასიში არიან მოთავსებულნი). მაგრამ აქ მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ ფარსმანი უკვე მის თანამედროვე რომაელებთან იქცა ლეგენდარულ ფიგურად, არიანემ ფარსმანი, თუ მისი სახელი მაკედონელის ეპოქასა და აღმოსავლეთის ზღაპრულ მხარეებში გადასვა (მიუხედავად იმისა, რომ არიანეს ფარსმანი შესაძლოა პირადადაც ჰყოლოდა ნანახი). ანუ ის პროცესი, რასაც ადგილი აქვს ფარსმანის წერილში, როდესაც ფარსმანი ლამის მთელი აღმოსავლეთის მბრძანებელია, უკვე ფლავიუს არიანესთან არის ჩანასახის სახით მოცემული.

იბერიის მაშინდელი ისტორიისა და რომაული გეოგრაფიული წარმოდგენების მცირე ანალიზიც ყოველგვარ ეჭვს გარეშე უნდა დასტურებდეს, რომ ფარსმანის წერილი, ასე ვთქვათ, მყარ იბერიულ საფუძველზე დგას. რადგან რეალური ფარსმანი არის მძლავრი აღმოსავლელი მეფე, რომელსაც წინა აზიის გარკვეული ტერიტორიებიც ემორჩილებოდა. გეოგრაფიულ წარმოდგენათა კუთხით კი რომაელებთან ფარსმანის სამეფო ნახევრად ზღაპრული ქვეყანაცაა, ინდოეთის, არაბეთის და ბაბილონის სიხლოვეს მდებარე. წერილის მეფე ფარსმანი, ბუნებრივია, მხოლოდ იბერიის მეფეა. ოღონდ აქ გასარკვევია საკითხი, ეს ნაშრომი იბერიის მეფე ფარსმანს მიაწერეს, როგორც ამას დასავლეთეუროპელი მკვლევარები ვარაუდობენ, თუ წერილის ავტორი უშუალოდ ფარსმანია. ჩემი აზრით, ერთგვარად უფრო მართებული უნდა იყოს შუალედური გზა: ეპისტოლე იმ ფორმით, როგორც დღეს გვაქვს, ფარსმანის ნაწერი არ გახლავთ, მაგრამ აღნიშნულ ძეგლს საფუძველად უნდა დასდებოდა ფარსმანისა და ადრიანეს რეალური კორესპონდენცია. ამას გვაფიქრებინებს შემდეგი გარემოებები: წერილში აშკარად ჩანს იმ ურთიერთობის გამოძახილი, რომელსაც ზემოთ ფარსმანსა და ადრიანეს შორის შევხვდით. ადრიანესა და ფარსმანს შორის ფაქტობრივად ისტორიულად დასტურდება რამდენიმეჯის ელჩობა. გარდა ამისა, პოლიტიკური სურათიც ძირითად მონახაზში სწორად არის მოცემული. მძლავრი აღმოსავლელი მეფე, რომელსაც

გარკვეულ ხანს აშკარად უნდა ეკუთვნოდეს რიგი ტერიტორიები იბერიის სამხრეთით (რისთვისაც რომისა და სპარსეთის წინააღმდეგ მოწყობილი ეს პერიოდული რეიდებიც საკმარისია), ერთგვარად აღიარებს რომის უზენაესობას, რისი დადასტურება მაინც არის ფარსმანის რომში ვიზიტი უკვე ანტონინე პიუსის დროს (მიმართვა “ჩემო ბატონო”, შესაძლოა, უკვე ლათინი ავტორის ჩამატებული იყოს). ფარსმანთან, ადრიანესთან დაძაბული ურთიერთობისა და ხანდახან რომის კუთვნილი ტერიტორიების რბევის მიუხედავად, ზოგადი სურათი რომისადმი დამოკიდებულებისა მაინც ამგვარი ჩანს. შესაბამისად, სავარაუდოა, რომ რომისადმი მიმართების ამ რეალური სურათის მომცემი სწორედ იბერიის მეფე ყოფილიყო. თეორიულად რომისადმი მსგავსი დამოკიდებულება, ძლიერი მეფის მიერ რომის ერთგვარი საყოველთაო უზენაესობის დაშვების ფაქტი, სხვასაც შეეძლო ფარსმანისათვის მიეწერა, მაგრამ საერთო სურათის გათვალისწინებით, მაინც მგონია, რომ არსებობდა უშუალოდ ფარსმანის წერილი, რომლის საფუძველზეც შეიქმნა ეს ლათინური ძეგლი. ლათინური წერილი ბერძნული წყაროდან უნდა იყოს ნათარგმნი. ეს ბერძნული წერილი თავად ფარსმანის ეპისტოლე იყო, თუ თავდაპირველად არსებულმა ფარსმანის წერილმა უკვე ბერძნულადვე განიცადა ამ ფორმით გადაშუშავება, ძნელი სათქმელია.

წერილის უდიდესი ნაწილი, ბუნებრივია, პოლიტიკურ რეალობას ნაკლებად თანხვდება. დასავლელ მკვლევარებს გამორჩათ ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტი. წერილის 1. პუნქტის მიხედვით, ფარსმანი ფაქტობრივად მთელი ამ აღმოსავლური ქვეყნების მბრძანებლად და დასახული, რადგან მისივე სიტყვებით, წერილში ჩამოთვლილი მხარეები და რეგიონები “მათი” კუთვნილი ქვეყნებია. “მათი” აქ გულისხმობს, რომ ისინი ფარსმანის საბრძანებელში შემოდიან, მაგრამ დაშვებულია თავად ფარსმანზე რომის უზენაესობა (ის მცირე ულოგიკობა, რომ ფარსმანი მხოლოდ ადრიანეს თხოვნის შემდეგ იწყებს საკუთარი ქვეყნებისა და ხალხების შესახებ ინფორმაციის შეკრებას, წერილის ავტორს ვაპატიოთ). მთელ აღმოსავლეთზე მბრძანებლობის ეს მოტივი, ცხადია, ფარსმანის პირად წერილში ნამდვილად არ იქნებოდა და ის უკვე გადაშუშავების შედეგად გვიანდელი დანამატია. მაგრამ რეალური საფუძველი უნდა ყოფილიყო ადრიანესთან ფარსმანისაგან მისული გარკვეული ინფორმაცია და რომისადმი დამოკიდებულების ფორმა, რამაც შემდეგ ზღაპრული ტრანსფორმაცია განიცადა.

დაახლოებით იგივე სურათია, თუ წერილს წმინდა გეოგრაფიული ასპექტიდანაც შევხვდავთ. ეუროპელ მეცნიერებთან გამოთქმული ვარაუდი, რომ თავად ფარსმანს არ უნდა დაეწერა ეს ეპის-

ტოლევ, რადგან აქ იბერიასა თუ მის ჩრდილოეთით მდებარე მხარეებზე არაფერია მოთხრობილი, კრიტიკას ვერ უძლებს, რადგან ჩრდილოეთის მხარეებზე ბევრი არც არაფერი იყო მოსაყოლი და ანტიკურობასა თუ შუა საუკუნეებში კავკასიის ჩრდილოეთით მდებარე სივრცე გეოგრაფიული თვალსაზრისით განსაკუთრებული ყურადღების ობიექტი არ ყოფილა. რაც შეეხება იმ ფაქტს, რომ წერილში იბერია არ არის აღწერილი, ევროპელ მკვლევარებს აქ გამორჩათ ერთი მარტივი ამბავი. ფარსმანი სამოგზაუროდ მიდის სხვა ქვეყნებში და იქ ნანახს ჰყვება, ანუ იმას, რაც მისთვის იქნებოდა საინტერესო. ამდენად, წერილში იბერიის არმოხსენიება, ფარსმანის მოგზაურობის სინამდვილის ერთ-ერთი დამადასტურებელი საბუთი შეიძლება იყოს. თვითონ მოგზაურობის ფაქტიც, ჩემი აზრით, ფარსმანის ასევე რეალურ ცნობებს უნდა ემყარებოდეს. გეოგრაფიულად ეს მოგზაურობა სწორედ იდეალურად ესადაგება იბერიის მდებარეობას, რადგან მოგზაურობა, თავად ევროპელი მკვლევარების აღიარებით, იწყება ტიგროსის პირას მდებარე და არა სირიის ანტიოქიდან და აღწერილია იბერიის სამხრეთით მდებარე მთელი სივრცე (მართალია, მოგზაურობის მარშრუტი მთლიანად მწყობრი არ არის, მაგრამ ეს ფაქტი მაშინდელი გეოგრაფიული წარმოდგენებითაც შეიძლება იყოს განპირობებული და იმ გარემოებითაც, რომ წერილმა შექმნის შემდეგ, საგარაუდოდ, მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაცია განიცადა). ეს გეოგრაფიული თანხვედრაც წერილში რეალური ელემენტების არსებობაზე უნდა მიუთითებდეს, რადგან გაუგებარია, შესატყვისი საფუძვლის არსებობის შემთხვევაში, რატომ უნდა მიეწერა ვინმეს ეს ყველაფერი ფარსმანისათვის. ამასთან, წერილში წმინდა საქმიანი მოგზაურობის დაკვირვებებიც საკმარისადაა დასახლებებზე, მანძილზე, სავაჭრო გზებზე. მით უმეტეს, ფარსმანი მოგზაურობისადმი ცუდად რომ არ იყო განწყობილი, რომში მისი ჩასვლის ფაქტიდანაც ჩანს. რაც შეეხება ბესტიკურ არსებათა ციკლს, ძნელი სათქმელია, რა შეიძლებოდა ყოფილიყო ფარსმანის თავდაპირველ წერილში და რა – არა. რადგან ეს მონსტრუალური რასები ანტიკურობისა და შუა საუკუნეებისათვის აბსოლუტურად სერიოზული რეალობაა და წერილის არქეტიპში მათი ყოფ-

ნის ფაქტი გამოსარიცხი არ არის.

წერილში მნიშვნელოვანია აგრეთვე მსოფლმხედველობრივი პლანი. როგორც ითქვა, ფარსმანის წერილის განმარტება ქრისტიანული სიმბოლიკის ჭრილში სურდათ, რასაც არანაირი საფუძველი არა აქვს, რადგან წერილი პირდაპირ მზის კულტით სრულდება. მაგრამ გვიანანტიკურ ხანაში წარმართებთანაც პოპულარული გახლდათ გეოგრაფიული მოგზაურობის საბურველში ერთგვარად სულის გზის მოცემა (ამის მაგალითია წარმართულ ტრადიციაზე აღმოცენებული გნოსტიკური “სულის ჰიმნი”). შეიძლება დავუშვათ, რომ რეალური მოგზაურობის მიღმა ფარსმანის წერილი ერთგვარ სიმბოლურ შრესაც იძლეოდა? – ბესტიათა შორის მოგზაურობა, რეალურ გარემოში მსვლელობა, რაც სრულდება მზის ტაძრამდე ამადლებით და შემდეგ ქვეყნიერების, ანუ არსებობის კიდესთან მისვლით (მაგრამ ერთი ბესტია ჰელიოპოლისის ხილვის მერეც ხვდება ფარსმანს, რაც ამ სქემაში ბოლომდე ლოგიკურად არ ჯდება. ამასთან ჰელიოპოლისის იქითაც, ფარსმანის სიტყვით, მხოლოდ წყვილია. არც ეს უნდა იყოს მისტიკური ხილვა თითქოს). მსგავსი ინტერპრეტაციებისას დიდი სიფრთხილე საჭირო და ხშირად უბრალო ტექსტს ზედმეტი მნიშვნელობა თავს არ უნდა მოვახვიოთ. ეს ვარაუდი, უბრალოდ, კითხვისას გამიჩნდა და, ყოველ შემთხვევაში, ამ ეტაპზე ასევე შეკითხვის სახით მიხდა მკითხველს შევთავაზო. აქ ისიც გასარკვევია, აქ ისიც გასარკვევია, რომ თუ ტექსტში გარკვეული წარმართული მისტიკის ნაშთია დარჩენილი, ეს თავად მეფეს შეიძლებოდა დაეკავშირებინა თავის მოგზაურობასთან, თუ გვიანდელი დანამატია.

ნებისმიერ შემთხვევაში, თავად წერილი პირვანდელი ფორმით ნამდვილად ფარსმანს ეკუთვნოდა და ასეთივე რეალობა უნდა იყოს ფარსმანის მსოფლიო მოგზაურობაც. მაგრამ ფარსმანის საწყისი ინფორმაცია შემდგომ ხანაში აშკარად გადაამუშავდა. რომაელებთან ფარსმანი იქცა მთელი აღმოსავლეთის მბრძანებელ ლეგენდარულ ფიგურად. აქ დაახლოებით ის შემთხვევაა, როდესაც შუა საუკუნეების ევროპელებთან პრესბიტერი იოანედ გარდასახული დავით აღმაშენებელი თითქმის მთელ აზიაზე მეფობს. ფარსმან ქველი რომაელთა პრესბიტერი იოანეა ერთგვარად.

შენიშვნები:

1. აქ მომაქვს ფარსმანის წერილის ერთგვარი სრული ფორმა, შეჯერებული ყველა არსებული ვარიანტის მიხედვით, რადგან შემორჩენილია წერილის სხვადასხვა ვერსია, რომელთაგან ფაქტობრივად არც ერთი არ არის სრული და ისინი გარკვეულ პუნქტებში მცირედით, მაგრამ მაინც, განსხვავდება ერთმანეთისაგან. ამიტომ აქ მივდევ ყველაზე ვრცელ ლათინურ ვარიანტს და ინგლისელი მკვლევარის ენ ელიზაბეთ ნოკის მიერ შესრულებულ, ყველა ტექსტის მეტად თუ ნაკ-

- ლებად გაერთიანებულ თარგმანს (Ann Eliabeth Knock. A Synoptic Edition of the Letter of Pharsmans and the Old English and Old Picard Translations. Dissertation. London.1981. გვ. 923-932; 520-871). საქურნალო ვარიანტში, ბუნებრივია, ტექსტების ორიგინალებისა და ყველა მათგანის ცალკეული თარგმანის გამოქვეყნების საშუალება არ არის. ამიტომაც შევეცდები, სხვა ნაშრომისათვის თანდართული აღნიშნული მასალა ახლო ხანში გამოვცე წიგნის სახით, რომელშიც უფრო დაწვრილებით ვისაუბრებ ფარსმანის წერილის სავარაუდო წყაროებსა და ამ წერილის გავლენაზე შუა საუკუნეების დასავლეთ ევროპის ლიტერატურულ ტრადიციაზე.
2. H. Omont. Lettre a l'empereur Adrien sur les merveilles de l'Asie. Biblioteque de l'Ecole des chartes. LXXIV. 1913. გვ. 507-515
 3. Edmond Faral. Une source latine de l'histoire d'Alexandre. La lettre sur les merveilles de l'Inde. Romania. 43 1914. გვ. 199-215; 353-370.
 4. Alfons Hilka. Ein neuer (altfranzoesischer) Text des Briefes ueber die Wunder Asiens. Zeitschrift fuer franzoesische Sprache und Literatur. 46. 1923. gv. 92-103.
 5. Montague Rhodes James. Marvels of the East. Oxford. 1929.
 6. Roy A. Wisbey. Wunder des Ostens in der "Wiener Genesis" und in Wolframs "Parzival". Studien zur fruehmittelhochdeutschen Literatur. Herausgegeben von L.P. Jonson, H.-H. Steinhoff, R.A. Wisbey. Berlin. 1974. გვ. 202,205.
 7. Ann Eliabeth Knock. A Synoptic Edition of the Letter of Pharsmans and the Old English and Old Picard Translations. Dissertation. London.1981.
 8. David J.A. Ross. Alexander Historiatus: A Guide to medieval illustrated Alexander Literature. Frankfurt am Main. 1988. გვ. 32, 33, 91, 111.
 9. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტ. 1. თბილისი. 1970. გვ. 529, 532. Cassius Dio. Roemische Geschichte. ტ. 5. Zuerich und Muenchen. 1987. გვ. 236.
 10. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. 1970. გვ. 529-530. The Skriptores Historiae Augustae. Ed. David Magie. ტ. 1. London. 1953. გვ. 43, 55.
 11. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. 1970. გვ. 531-532. The Skriptores (1953). გვ. 123. Cassius Dio (1987). გვ. 243-244.
 12. Konrad Miller. Die Peutingersche Tafel oder weltkarte des Kastorius. Stuttgart. 1916. იხილეთ ასევე: Georges Grosjean. Rudolf Kinauer. Kartenkunst und Kartentechnik. Vom Altertum bis zum Barock. Bern. 1970. გვ. 15.
 13. Arrian. Der Alexanderzug. Indische Geschichte. Muenchen und Zuerich. 1985. გვ. 321, 323.

Alexander Tvaradze

Institute of Philosophy. Hanover

LETTER OF KING PHARSMAN TO EMPEROR ADRIAN

The Georgian King Pharsman (II A.D.) used to maintain close connections to Rome. This and some other facts are confirmed by Pharsman's visit to Rome, where he conducted a tournament and as a result Pharsman's equestrian statue has been put up in Rome.

One letter of King Pharsman to Emperor Adrian has lasted out, where the Georgian King tells the Roman Emperor many interesting stories and describes exotic lands of the East. The text of the letter has been transformed in Greek; in the II-IV centuries the first Latin version has been created and it has arrived till now in several readings (some of them are translated in English and French).

The article presents a Georgian translation of King Pharsman's letter provided with the author's comentaries, where some geographical and historical aspects of the relations between Rome and Georgia in the II-III centuries are examined.